

Др Жарко ЛЕКОВИЋ
Историјски институт
Подгорица

ЦРНОГОРСКО-СРБИЈАНСКА САРАДЊА 1914. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Стање у Црној Гори се после балканских ратова погоршало. У народу је владало незадовољство према краљу Николи. Оптуживан је за кризу и тешкоће у спољној политици, јер је водио супротно жељама Русије. У таквим условима власт је радила на политичкој, економској и културно-просвјетној консолидацији.¹ У јулској кризи 1914. Црна Гора се нашла у тешком положају. Она се налазила у економској кризи и њена војска са застарјелом организацијом и slabим наоружањем није била способна за вођење модерног рата. Међутим, и поред тешкоћа, Црна Гора је стала на страну Србије. Пријетње Србији и напад Аустро-Угарске народ је схватио као напад на Црну Гору и српски народ.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Црна Гора, Србија, сарадња, рат, оружје, криза.

Аустро-Угарска је радила свим средствима да пробуди што већи јаз између Србије и Црне Горе, како би парализовала српску пропа-

---

¹ Перко Војиновић, *Црногорска интелигенција од половине XVIII вијека до 1918. године*, Никшић, 1989, 250.

ганду у Босни и Херцеговини и другим јужнословенским областима. Затегнутост односа између Србије и Црне Горе у вријеме бомбашке афере и колашинског процеса довешће и до отворенијих пропагандних сукоба у заграничним крајевима. Све је то вјешто користила аустроугарска пропаганда, која је, нарочито у шљеваљском крају, настојала да се народ диференцира: ко је за Србију, а ко за Црну Гору. Агенти су за сукоб Србије и Црне Горе сву кривицу бацали на Цетиње. Они су тврдили да Црна Гора не може помоћи српском народу у шљеваљском крају и да народ у Црној Гори није српски већ су то Црногорци.²

Народ у југословенским крајевима под Аустро-Угарском желио је ослобођење, један врло велики дио желио је и уједињење са Србијом, али тај народ није био још спреман, ни духовно, ни материјално, да поведе сам једну акцију већег обима против својих угњетача. Организација аустроугарске управе била је у формалном погледу савршена, тако да су борбени покрети маса били скоро искључени. Појединачне акције могле су само да воде до узнемиравања власти, али никако до остварења великог народног задатка.³

У предвечерје Првог свјетског рата Аустро-Угарска је просто анатемисала српски народ. Њене пограничне власти су гледале на српски православни живаљ као на грађане „другог реда“. Организоване групе људи „шущкори“ имале су намјену да економском принудом и насиљем присиле српски живаљ у крајевима пограничним према Црној Гори да се одрекне свог националног идентитета. Вршен је систематски притисак у школама над православном дјецом, а поготово над учитељима. Понегдје су школе и затваране. Србима је спречавано да

---

² Новица Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници уочи Балканског рата 1908-1912*, Историјски записи, 3-4, Титоград, 1962, 146.

³ Никола Стојановић, *Србија и југословенско уједињење*, Београд, 1939, 10.

прослављају крсну славу, јер се то сматрало политичком манифестацијом. Било је забрањено истицање српске заставе и српског грба по кућама. Узимани су као таоци попови и интелектуалци. То је изазвало такву правну и имовинску несигурност да су ови људи у пограничним крајевима живјели у паничном страху.⁴

Основни принцип бечке балканске политике, био је недопуштање да се слију границе двију српских држава – Србије и Црне Горе. Санџак је био клин међу њима. Треба имати у виду да су балканске државе истјерале Турке из Европе на изненађење свих, па се код народа идеја о уједињењу са Србијом чинила врло реалном.⁵ Успјеси постигнути у балканским ратовима условили су расписивање избора за Народну скупштину који су обављени 29. децембра 1913. године (по старом календару), на којима ће се манифестовати незадовољство народа и на којима ће бирачи дати своје повјерење људима из редова опозиције. Уплив власти на исход избора умањен је због банкротства реакционарног режима.⁶

Нагла промјена ипак није била могућа јер локални полицијски органи и војни главари, који су од 1907. проводили изборе и вршили власт по свом нахођењу, нису се могли уздржати да и на овим изборима не примјене своје методе. Међутим, на овим изборима сви потписници програма Народне странке, која званично није обновљена, а међу њима и они који су били осуђени на тешке казне у бомбашкој афери, који су се били кандидовали за народне посланике, били су изабрани упркос настојањима власти да утичу на бираче да не гла-

⁴ Милан Ђ. Лазић, *Школске прилике и улога учитеља и наставника у Херцеговини од 1878. до 1918. године*, Ћоровићеви сусрети, Билећа, Гацко, 2012, 161-175.

⁵ Архив Југославије, фонд 83, фасц. 5, 37. Сава Косановић – извјештај Михаила Томића.

⁶ Архив Југославије, фонд 80, фасц. 49, 228. Збирка Јована Јовановића Пижона.

сају за „клубашке робијаше“.⁷

Неискреност политике Николе Петровића изашла је у потпуној свјетлости након демобилизације када се народ повратио својим домовима, после Балканског рата, када је изашла наредба владе на Цетињу, да нико не може без пасоша прећи у Србију. Пограничним властима дата су најстрожија упутства у овом погледу. И заиста за кратко вријеме је сваки саобраћај са Србијом прекинут. Ово је болно одјекнуло код народа у Црној Гори. Незадовољство је било неописиво. И по питању разграничења постојала је велика разлика између цетињских властодржаца и црногорског народа. Са званичне стране почело се увјеравати да „формално“ одвајање Србије од Црне Горе диктирају обзире спољне политике. Свакако наредбу о пасошима, спречавање ђацима да се школују у Србији и оснивање црногорског посланства у Београду, које је имало да штити „црногорске интересе“ у Србији нису правдали овим разлозима.⁸

Црногорска влада упутила је 23. септембра 1913. Меморандум краљу Николи у коме се каже и следеће: „Проширење и ојачање краљевина Црне Горе и Србије, а нарочито састављање граница у Санцаку и Старој Србији, покренуће још јаче наше непријатеље, да свим моћним начинима не само ометају српске краљевине у извођењу својих даљих националних задатака, већ да им униште или бар умање досадашње материјалне, особито моралне тековине. Јединство интереса и националних тежњи објеју српских краљевина упућује их у свим даним случајевима на заједничке акције, које по скромном мишљењу ваше Владе, треба да нађу изражаја и гаранције у једном писменом акту – уговору. Тај акт основан на обостраном српском осјећању и добро

---

⁷ Никола П. Шкерковић, *Црна Гора на осветку XX вијека*, Београд, 1964, 592.

⁸ Лазар Рашовић, *Црна Гора у европском рату*, Сарајево, 1919, 6, 7.

схваћеним српским интересима, чему је Ваше Величанство као и увијек у посљедњим великим догађајима најбољи примјер дало, биће најјача одбрана од свих могућих начина, које би наши непријатељи употреједили, да постигну своје сврхе. Њиме би се регулисали наши међусобни одношаји, као војни, дипломатски, трговински и уопште економски и – једном ријечју – двије српске краљевине, потпуно самосталне и неовисне, ишле би сложено к остварењу и одбрани заједничких интереса.“⁹

Влада је сматрала да је унија са Србијом једини начин да се изађе из кризе. О томе се расправљало још у току скадарске кризе, али се идеја актуелизовала почетком 1914. године. Иницијатива за реалну унију са Србијом потекла је од званичних фактора Црне Горе и у том циљу краљ је послао у Београд свог повјереника Лазара Мијушковића. Покрет за уједињење био је у Црној Гори веома широк и снажан у народу, политичким круговима и војсци, далеко премоћан у Народној скупштини и снажно се одражавао у влади. У ширим круговима, покрет за уједињење је формулисао тезу о једној држави. Током 1914. године Црна Гора је знатно ојачала односе са Србијом, што је допринијело подизању њеног угледа код осталих јужнословенских народа у неослобођеним крајевима.¹⁰

У саопштењу Црногорске народне скупштине на пријестону бесједу краља Николе од 29. јануара 1914. се каже: „Душа вјерног ти народа препуна је неизмјерних радости и среће, што си испунио наш вјековни народни сан, што се данас Црна Гора територијално додирује са Србијом! Народ чврсто вјерује да ће се заједнички однос између наших краљевина тако удесити да Црну Гору и Србију неће више нико

⁹ Цетињски вјесник, 24. септембар 1913.

¹⁰ Димитрије Димо Вујовић, *Црногорски федералисти 1919-1929*, Титоград, 1981.

никад раздвојити. Чврста наша веза са Србијом, уређена формалним уговором, чијем би се склапању имало што прије и управо неодложно приступити, осигураће нам заједничку одбрану оног што сада имамо и даље остварење наших идеала, те наш жељени а неопходни економски и уопште културни напредак.¹¹

Следећи народно расположење, а и сама увиђајући да се Црна Гора не може даље економски и културно развијати без ослонаца на Србију, нити пак одбранити своју независност, влада генерала Јанка Вукотића радила је јавно и тајно на учвршћивању веза са Србијом. У њеном програму који је изнијела пред Народну скупштину у фебруару 1914. године јасно се наслућује тежња ка војној, царинској и дипломатској унији са Србијом. У покретању питања о односима са Србијом, у Црној Гори се на првом мјесту полазило од неспорне чињенице да су Црна Гора и Србија, двије српске државе.¹² Ова Влада је извршила реорганизацију 25. априла 1914. године, када су министри унутрашњих дјела и просвјете и црквених послова поднијели оставке. Са овом Владом Црна Гора је дочекала први свјетски рат.¹³

Аустро-Угарска дипломатија и војска сматрале су уједињење Црне Горе и Србије као непосредну опасност за опстанак Хабсбуршке монархије, па су ставиле себи у задатак да свим средствима, укључујући ту и рат спријече то уједињење. Аустро-Угарска већ почетком 1914. чини и дипломатске и војне припреме за спречавање уједињења Црне Горе и Србије и отворено поставља питање посједања Ловћена. Аустро-Угарска настоји да за своје гледиште придобије Италију. Ита-

---

¹¹ Глас Црногорца, 23. фебруар 1914.

¹² Новица Ракочевић, *Избори за Црногорску народну скупштину јануара 1914. и програм владе генерала Јанка Вукотића*, Историски записи, 3-4, 1972, 413-430.

¹³ Архив Државног музеја Цетиње, Никола I, 1914, I,3.

лија није прихватила тезу да се уједињење спријечи ратом, изговарајући се да нема опасности од непосредног уједињења. На другој страни царска Русија је у циљу спречавања германског продирања на исток, потпуно усвојила гледиште о уједињењу Црне Горе и Србије, само је жељела да се оно оствари постепено, да не би изазвало пријевремену војну интервенцију Аустро-Угарске. Иначе „Русија ће према Црној Гори водити политику Србије, и ми чекамо да нам г. Пашић учини свој предлог“, изјавио је Нератов, помоћник руског министра иностраних послова крајем априла 1914.¹⁴

Непријатељство Аустро-Угарске према Црној Гори најављено је прије почетка рата. Аустроугарска војска у јачини од једног батаљона 21. фебруара 1914. напала је црногорску караулу на вису Сјенокос изнад Металке и убила једног војника и једног мјештанина и запалила караулу. На Сјенокосу су се налазила свега четири црногорска војника, од којих су остала три рањена. Након овог догађаја аустроугарски командант није нашао за сходно да дође на увиђај. Упркос томе у Бечким новинама објављен је текст наводног извињења црногорске стране због догађаја на Металци. На деманти Црне Горе хабзбуршка монархија се није обазирала. Прије објаве рата једно аустроугарско одјелење шуцкора (нерегуларна милиција) упало је из Босне на црногорску територију и отворило ватру на црногорску канцеларију. Акцијом српске владе и војске спријечено је даље непријатељство.¹⁵ Случај са Сјенокосом јасно је указивао да аустроугарски империјалистички кругови, а посебно војни не мисле да се мире са постојећим стањем на Балкану

¹⁴ Никола П. Шкерковић, *Црна Гора за вријеме Првог свјетског рата*, Титоград, 1963, 6.

¹⁵ Милић Ф. Петровић, *Аустроугарска окупаторска управа у Пљевљима у току Првог свјетског рата (1915-1918)*, Гласник Завичајног музеја, Пљевља, 2013, 213.

и они све до избијања рата нису хтјели да повуку војску са заузетог положаја. Сјенокос су у рату 1912. године од Турске узеле српске трупе, а за аустроугарску војну команду у Сарајеву био је потребан из чисто стратегијских разлога.¹⁶

Односе Црне Горе и Аустро-Угарске у 1914. години карактерисао је низ криза, али и попуштања затегнутости, а свака криза чинила се већом и опаснијом од претходне. Повремено су се указивале шансе за мир и успостављање пријатељских односа, али су оне пропуштане. Аустро-Угарска, чија се политика на Балкану сматра узрочником рата 1914. године, често се грубо и надмено понашала према црногорском владару. Десило се да су 1914. Аустрија и Србија отпочеле рушење домина, али и прије јулске кризе било је неколико прилика кад су многи вјеровали да сукоб између Двојне монархије и Црне Горе може запалити Европу.¹⁷

Црна рука је као главног кривца за успорени напредак Србије, посебно на плану националног уједињења означавала Николу Пашића харизматичног вођу старих радикала, оптужујући га да личне и страначке интересе ставља испред националних, и да путем корупције и политичких смицалица управља државом. Раскорак између непосредних војних потреба, националних идеала и скромне оружане опремљености војске, појачавале су тензије изазване неспремношћу старих радикала на повећање војног буџета у обиму који је, имајући у виду националну мисију Србије, захтјевао војни врх. У сукоб војних и цивилних власти тада се умијешао и утицајни руски посланик Николај

---

¹⁶ Новица Ракочевић, *Односи Црне Горе и Аустро-Угарске 1777-1914*, Историјски записи, 3-4, 1984, 69.

¹⁷ Џон Д. Тредвеј, *Соко и Орао – Црна Гора и Аустро-Угарска 1908-1914*, Подгорица, 2005, 10, 190-193.

Хартвиг који је насупрот старом краљу Петру, који је доследно бранио интересе војске, подржао младог и амбициозног престолонаследника Александра, противника војног утицаја у политици. Криза је окончана абдикацијом старог краља Петра који је неколико дана пред Сарајевски атентат 24. јуна 1914. пренио краљевска овлашћења на престолонаследника Александра као регента.¹⁸ Ипак, званично Пашићево становиште 1914. године о будућности Црне Горе било је: „Гребало би посредним путем доказивати да би била несрећа по мир југо-истока ако се стварају мале државе, јер ће се неприметно увући стране интриге, које ће сејати неповерење, завист и мржњу. За мир на југоистоку и у Европи новој потребна је јака једна држава под којом ће стајати све покрајине у једном или другом облику.“

Краљ Никола 2/15. марта 1914. шаље краљу Петру својеручно писмо, у коме предлаже да се на бази равноправности двију држава и њихових династија учврсте међусобне обавезе у војним, дипломатским и финансијским стварима. Предложио му је заправо да се између Црне Горе и Србије створи реална унија, што је требало да буде прва етапа интегралном народном уједињењу. У писму се између осталог каже: „Наш је народ у овоме прошлости рату био, као вазда храбар и издржљив и свијестан задаће, коју је славно извршио. Слава нашем добром српском народу, који је са одушевљењем и са смјелошћу устао и кренуо путевима, које смо му Ваше Величанство и Ја означили. А да се томе народу, пуну врлина у неколико одужимо, мислим, драги ми

¹⁸ Душан Т. Батаковић, *Сукоб војних и цивилних власти у Србији у прољеће 1914*, Историјски часопис, књ. XXIX – XXX, 1982-1983, 485-490.

-Руски утицај у Србији био је у прољеће 1914. на врхунцу, јер је енергични словенофил, посланик Хартвиг – који је умрио да и неке личне одлуке прикаже као званичне инструкције из Петрограда – одлучно утицао на исход ове озбиљне унутрашње кризе.

брате, да бисмо то најбоље извршили кад бисмо ставили тврд темељ једном споразумном раду.“ Краљ Никола му даље пише: „Што скорији наш споразум у том правцу био би користан објема странама. Пријека је потреба, сагласити се на темељу независности и једноправности наших држава и династија у обиљежју дужности према заједничком задатку у војничком, дипломатском и финансијском пољу. Уредимо ли све ово, драги ми брате, за нашега живота, колико ће нам олакшати души и уморним животима на раду око добра и среће нашега народа!“ На крају закључује: „Ако је Ваше Величанство овога мишљења, било би потребно да се што прије састану по један или два државника Ваша и Моја, да на темељу горереченоме, израде план за јединство рада наших држава. Вазда прожет идејом општега српскога добра, приступих овоме кораку у времену, што сматрам погодном, убијеђен, да ћу наићи на свесрдан одзив у родољубивој души Вашег Величанства и Ваших мудрих државника.“¹⁹ Краљ Никола је истицао: „Јест, оставићемо тако нашим синовима једном душом сједињено снажно Српство, богато плодним равницама, испреплијетано ријекама, украшено шумама, богато рудама, а купано Сињим морем нашим, Слободним Српским морем. По том пространом Српству, најљепшем крају свијета, шириће се на стотине хиљада једрих српских момака, да све то очувају и радом и културом прољепшају и обогате.“²⁰

Опрезни и неповјерљиви Пашић није хтио улазити у преговоре са Црном Гором без знања Русије. Он је заједно са Мијушковићем посјетио Хартвига и упознао га са садржином писма краља Николе.

---

¹⁹ Архив САНУ, 9771.

²⁰ Зета, 12. јануар 1941, Подгорица

-Краљ Никола се све до 1914. године није одрицао претензија на престо уједињеног Српства.

Пашић је у присуству руског посланика као обавезу са српске стране прихватио услов да се чувају династије и независност држава. Српска влада је написала текст писма краљу Николи, а краљ Петар га је потписао и писмо је упућено 20. марта (по старом). Прихваћен је предлог краља Николе о стварању чврстих веза између Србије и Црне Горе и предлог о одређивању делегата који би израдили пројект споразума. Због деликатности посла, предложено је да буде само по један делегат и то председник владе Пашић са србијанске, а са црногорске њен посланик у Београду Лазар Мијушковић.²¹ Делегати су се, колико се зна брзо сагласили о пројекту споразума. Руски посланик у Београду Хартвиг, свакако добро обавијештен о овом проблему, 12. маја доноси неке детаље овог пројекта: 1. Чување династија и независност уједињене војске 2. Остављање врховне команде уједињене војске сваком владаоцу над трупима у својој земљи 3. Оснивање једног општег генералштаба 4. Координација спољне политике и завођење заједничких представништава у иностранству за обје државе 5. Изједначење судских и административних установа 6. Финансијска, царинска и поштанско - телефонска унија. Краљ Никола међутим није потписао овај споразум. Он 11. јуна 1914. године одлази у иностранство, гдје га је затекао и сарајевски атентат.²²

У јулској кризи 1914. године Црна Гора се нашла у изванредно тешком положају, иако сама није била изложена оптужбама за убиство аустроугарског престолонаследника у Сарајеву. Одмах након атентата на Цетињу су се министар Петар Пламенац и српски посланик упу-

²¹ Новица Ракочевић, *Односи Црне Горе и Србије 1903 – 1918*, Историјски записи, 3-4, 1984, 99.

²² Новица Ракочевић, *Вријеме књаза и краља Николе 1878 – 1918. године*, Београд, 2006, 94.

стили у најозбиљније разматрање нове ситуације и могућих последица. Одмах након ултиматума, Никола Пашић је 24. јула посланику на Цетињу упутио телеграм ове садржине: „Запитајте одмах владу да ли у случају сукоба са Аустро-Угарском можемо рачунати на њихову поћпору. Одговорите одмах телеграмом.“ На питање из Београда црногорска влада је одговорила да „не може дати никакав свој савјет и мисли да се треба држати онога што савјетују Русија и Француска.“ За јулску кризу је било карактеристично да се Аустро-Угарска званично држала пријетећи суздржано а незванично најтеже оптуживала и најоштрије нападала Србију, док је према Црној Гори показивала наглашено пријатељство, расположење и стрпљење.²³

Црногорска влада се уздржавала од коментара. Њен орган „Глас Црногорца“ доноси само кратку вијест о убиству, оштро осуђујући атентаторе и њихово дјело. Један ондашњи црногорски министар даје тачан утисак: „Радост и зебња од овог догађаја наступила је код одговорних фактора, а у народу само радост“. Прогони Срба у Аустро-Угарској, бјесомучни напади на Србију и хушкање на рат против Србије у аустроугарској штампи – у Црној Гори су изазвали народни револт. На Цетињу 4, 5. и 6. јула долази до антиаустроугарских демонстрација у којима је узело учешћа до 400 грађана. Даље одржавање демонстрација забранила је црногорска влада. Тај прогон Срба је најприје захватио веће вароши гдје је на удару била српска буржоазија. Уништавана је имовина у масовним размјерама. Проглашен је потпуни друштвени и господарски бојкот свих Срба. Према једном руском извјештају само у Сарајеву било је уништено преко хиљаду кућа и радњи. Први талас

---

²³ Андреј Митровић, *Продор на Балкан, Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908-1918*, Београд, 1981, 197.

тог уништавања десио се непосредно након Сарајевског атентата.²⁴

Иако је дипломатска активност Аустро-Угарске на придобијању Црне Горе за неутралност почела средином јула, гдје јој се обећавала финансијска помоћ и територијално проширење, већ 24. јула, дан након ултиматума, влада под предсједавањем краља Николе послала је поруку влади Србије у којој је писало, да је тешко ријешити какав одговор да се да, али да би било добро послушати савјете Русије и поручује следеће: „У сваком случају кажите господину Пашићу да нам је зло и добро заједно са Србијом. Њена судбина је и наша.“ На питање србијанског посланика на Цетињу Михаила Гавриловића: „Да ли Србија може рачунати на братску и неограничену помоћ у сукобу са Аустроугарском? одговорено је „Србија може рачунати на братску и неограничену помоћ Црне Горе, како у овом судбоносном часу за српски народ, тако и у сваком другом.“²⁵ Када је Аустро-Угарска предала свој ултиматум Србији, из њега се видјело да би ускоро могло доћи до рата па је црногорско министарство војске издало више наредби војним јединицама о стављању у приправно стање. На Цетињу се 24. јула знала садржина ултиматума који је аустријска влада предала Србији. Одмах се видјело да је садржина ултиматума таква, да је србијанска влада не може испунити, па је рат неизбјежан.²⁶

О аустроугарским оптужбама Цетињски вјесник пише 8. јула 1914. да окривљују српске краљевине, а оне не могу бити криве што у њиховом сусједству има великих маса њихове браће која нису задовољна. Српским краљевинама би било много лакше, кад та њихова

²⁴ Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд, 1990, 165.

²⁵ Новица Ракочевић, *Политички односи Црне Горе и Србије 1903 – 1918*, Цетиње, 1981, 229.

²⁶ Миро Божовић, *Црна Гора и њена војна улога од 15. јуна 1914. до капитулације*, Слободна мисао, 23, 1937.

браћа не би имала никаквог повода за незадовољство. У Цетињском вјеснику од 14. јула 1914. стоји да је сва Црна Гора на ногама – спремна да прихвати наметнуту јој борбу. Она је приправна на први глас да се заједно са Србијом жртвује за српску слободу, за српски образ. Сваки Црногорац „данас важи за пет људских живота, јер зна да му се у овој прилици такнуло у част, у образ, у вјеру, у националност, у опстанак, у бити или не бити.“²⁷ У следећем броју листа објављен је текст о заједничкој судбини Србије и Црне Горе: „Србија и Црна Гора сачињавају један и исти фронт према заједничком непријатељу. Оне у овим најтежим данима за српско племе дијеле исту судбину.

Црногорски краљ је 27. јула упутио регенту Александру поруку солидарности: „Понос српског племена није допустио да се иде даље у попуштању. Слатке су жртве које се подносе за правду и независност народну. У име Божје, а уз помоћ наше вјековне заштитнице моћне Русије и симпатије цивилизованих народа наш ће Српски Народ и из овога великог наметнутог му искушења побједнички изаћи и обезбиједити своју сјајну будућност. Моји Црногорци већ су спремни на граници да гину у одбрани наше независности. Живио мој мили унуче, на радост твојега драгога оца и моју! Живјела храбра српска војска! Живјело наше мило Српство!

Твој дјед Никола

Регент Србије Александар Карађорђевић је одговорио истог дана: „Покушали смо све могуће не би ли могли уштедити српском народу нове жртве и терете, али нисмо успели, јер је Аустро-Угарска тражила да принесемо на жртву драгу независност. Бог је ваљда тако хтео

---

²⁷ Цетињски вјесник, 1 (14) јул 1914.

да српски народ још једном стави свој живот у одбрану целога Српства. Уверен сам да мој драги деда, још јаче може да цени колико је био неоправдан захтев Аустро-Угарске, који је смишљен био да зада смртан удар сјајној будућности српског народа. Испуњен сам великом радошћу кад сам сазнао, и ако у то нисам ни сумњао, да се Црна Гора солидарисала са Србијом у одбрани српског народа. Наредбу за мобилизацију дела српске војске издао сам. Свемогући Бог и помоћ царске и моћне Русије биће на страни српске правде, а тако исто и јавно мњење цивилизоване Европе. Шаљем поздрав мојем мудром и драгом деди и храброј Црногорској војсци.

Александар²⁸

Црна Гора је била већ традиционални савезник Србије и стала је уз њу упркос настојањима Беча да је одвоји од Србије и да је приволи на неутралност обећањима да ће добити велику новчану помоћ, затим Скадар и дијелове Санџака. Ујутру 28. јула, прије него што је Србији стигла објава рата, Црна Гора је прогласила мобилизацију, а већ првих дана августа дошло је до мањих оружаних окршаја на граници. Аустроугарска дипломатија је међутим, настојала да постигне свој циљ, па је Леополд гроф Берхтолд 31. јула уз напомену да „неутрално држање Црне Горе има за нас највећи значај“ наложио посланику на Цетињу да настоји утицати на црногорску народну скупштину да не донесе одлуку о уласку у рат. Сав овај труд је био узалудан јер је Народна скупштина на ванредној сједници првог августа 1914. „дајући израза своме оправданом огорчењу и протестујући против изненадних препада на братску Србију и против нечувеног варварског гоњења наше и југословенске браће“, једногласно одлучила да Аустро-Угарској

²⁸ Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд, 1984, 81.

буде одмах објављен рат, позивајући да се „на насиље и наметнут нам рат одговори ратом и да загрљена браћа полете сложено у свети бој“. Нотом од 5. августа, Црна Гора је, уз нагласак да је „спојена са Србијом јаким везама једне исте крви“, прекинула дипломатске односе са Аустро-Угарском, 6. августа јој је званично објавила рат, а 11. августа је објавила рат и Немачкој.²⁹

У прокламацији од 6. августа краљ Никола обавјештава Црногорце да је приморан да их за непуне двије године и по трећи пут позове у свети рат за слободу Србства и Југословенства.“ Он у прокламацији даље каже: „Ми смо хтјели мир, а наметнут нам је рат. Примите га као и увијек, примите га српски и јуначки.“

На дан аустроугарске објаве рата Србији и црногорска влада објављује декларацију у којој се каже: „Аустро-Угарска је на подне Србији објавила рат. Њ. В. Краљ одмах је издао наредбу да се цијелокупна Црногорска војска стави у мобилно стање. Наша храбра војска налази се већ дуж границе, спремна да изврши славну свету дужност, какву још никада није имала, од како је Црне Горе, од како је српског народа. Србија и Црна Гора сачињавају један те исти фронт према заједничком непријатељу. Оне у овим најтежим данима за српско племе дијеле исту судбину.“ Пошто се наводи да ће Аустро-Угарска доживјети слом, у Декларацији даље стоји: „И судбина је хтјела, да јој узрок слому буде српски народ оличен у његове двије поносне краљевине, Црну Гору и Србију, у ове двије мученице правде и слободе и својих одлука, које људе издижу изнад животиња.“³⁰

До почетка рата 1914. Аустро-Угарска је већ била подлегла њемачком капиталу и њемачкој политици. Утапање у велику Њемачку по-

---

²⁹ Исто, 85, 86.

³⁰ Записи, Цетиње, октобар 1931.

слије рата изгледало је као неизбежна судбина, иако се ратни планови и програми двију савезничких држава нису сасвим слагали. Аустро-Угарска више није спадала у круг великих сила.³¹

Апсолутно сви Црногорци подржали су са одушевљењем ступање Краљевине Црне Горе у рат, заједно са краљевином Србијом, против агресорске монархије. Сви Црногорци су такође дочекали батаљон србијанске војске, од око 1000 људи, са братском љубављу, који је, октобра 1918. године дошао у Црну Гору да учествује у ослобађању Црне Горе од окупатора. Тако министар просвјете Гаврило М. Церовић 28. јула 1914. године извјештава све учитеље да се одмах пријаве својим војним јединицама. Чврсто је убијеђен да ће они својим освједоченим патриотизмом и личним пожртвовањем учинити за њу оно што су чинили у прошла два рата. Напомиње им да и овога пута вјерују у праведну српску ствар, на чијој су страни њихова сопствена снага, Бог и моћни пријатељи.³²

Дан прије избијања ратних операција, 27. јула 1914, на савјетовању генерала у Крагујевцу „после свестране оцене ситуације и прилика“ донијета је одлука „да операције буду одбрамбене, па у повољном тренутку пређу у нападне“. То савјетовање сазвао је генерал Степа Степановић „пошто о овоме није постојао никакав нацрт у Главном Генералштабу.“ Саопштено је да ће Бугарска бити неутрална, Грчка бити пријатељска, Црна Гора ратовати „по инструкцијама нашим“ а Русија и Румунија ступити у акцију. За Црну Гору је била донијета одлука да, пошто није припремљена за већи рат „са потребним делом снаге обезбеди своји територију, а са снагом од 20.000 људи најмање, да се прикупи код Пљеваља и ту буде спремна за офанзиву у

³¹ Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд, 1990, 23.

³² Државни архив Црне Горе, Западно школско надзорништво, 1914, 16, 59.

зони Вишеград-Сарајево у садејству са Ужичком војском са Мокре Горе, када се ово буде наредило.“ Регент Александар је одмах одобрио ову тактику.³³

На захтјев предсједника српске владе Пашића, начелник штаба српске Врховне команде војвода Радомир Путник је 6. августа 1914. израдио „Заједнички план дејства српске и црногорске војске у рату против Аустро-Угарске“. Војвода Путник је предвидио да се двије трећине црногорске војске групише у рејону Пљевља, за операције правцем: Чајниче – Горажде – Сарајево у циљу кооперације са српском Ужичком војском која ће оперисати од Мокре Горе преко Вишеграда ка Сарајеву. Овај план донијела је Српска војна мисија која је 21. августа 1914. дошла у Црну Гору. Мисију су сачињавали генерал Божо Јанковић, његов помоћник пуковник Петар Пешић, инжењеријски пуковник Боривоје Нешић и потпуковници Љуба Михаиловић и Ђорђе Палигорић. Од српских официра и два црногорска капетана краљ Никола је 24. августа 1914. формирао штаб црногорске Врховне команде. За начелника штаба именован је генерала Божа Јанковића. У почетку рата Србија је упутила Црној Гори 30 топова са муницијом и 17 милиона динара. Иначе, руски цар сугерисао је краљу Николи да црногорска војска ради споразумно са српском и да операцијама руководи један главни штаб, односно српска врховна команда.³⁴

Генерал Јанковић је по доласку у Црну Гору именован за начелника штаба црногорске војске која је била предвиђена за одбрану територије Црне Горе. На тај начин су без обзира на то што је краљ

---

³³ Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд, 1990, 210, 211.

³⁴ Драгољуб Р. Живојиновић, *Савезници (Русија, Француска, Британија) и Црна Гора у јулској кризи 1914. године, Парламентаризам у Црној Гори и историјски коријени и развој*, зборник радова, Подгорица, 1999, 121-146.

Никола и даље био врховни командант практично цјелокупне оружане снаге земље стављене под команду српских официра. Осим тога, Србија је имала надлежност у контроли трошења савезничке војне помоћи опредјелјиване Црној Гори. Ратне могућности Црне Горе биле су скромне. Није постојао план за рат, а ни разрађен план за мобилизацију и концентрацију црногорске војске. Врховни командант био је краљ Никола, шеф штаба дивизијар сердар Јанко Вукотић који је 2. августа пошао на Грахово – за команданта Херцеговачког одреда, а истовремено је био предсједник владе и министар војни. Врховна команда остала је на Цетињу. Осим краљевих ађутаната у Врховној команди није било ниједног официра.³⁵

Међутим, није било могуће постићи потпуну сагласност између краља Николе и Врховне команде па је понекад долазило до већих или мањих неспоразума. Кад је црногорска влада средином октобра 1914. године повукла свог изасланика у Врховној команди, Форин офис је настојао да се спор што прије изглади. Артур Николсон, стални подсекретар, назвао га је „глупим сукобом“ и предложио да се подржи француски захтјев да се двије силе заједнички заложу да Црна Гора сарађује са Србијом и не доводи у питање сарадњу између њих.³⁶ Наиме, краљ Никола је без икакве најаве, без икаквог обавјештења, средином октобра наредио својим сердарима Јанку и Митру да трупе повуку. Наравно то је довело до сукоба. Путник је тражио да се прекине свака сарадња са Црном Гором, Пашић га је смирио и рекао да не праве сукобе између двије државе.

³⁵ Новица Ракочевић, *Војнополитичка ситуација у Црној Гори 1914. године, Мојковачка операција 1915-1916* (зборник радова), Београд, 1997, 15, 16.

³⁶ Драгољуб Р. Живојиновић, *Велика Британија и Црна Гора 1914 – 1918. године*, Историјски записи, 3-4, 1984, 204.

Груписање црногорске војске и њене почетне операције нису биле координиране са операцијским планом српске војске, што се неповољно одразило на ратишту. Након снажног противнапада који је отпочео 14. августа 1914. аустроугарска војска први пут је ушла у Пљевља и окупираше град на Преображење 19. августа, потом је заузела Пријепоље и продужила ка Сјеници да гони српску војску. Падом Пљеваља настала је велика криза на овом дијелу ратишта. Црну Гору је пораза спасила побједа српске војске на Церу и Јадру, после које се аустроугарска војска из Рашке области повукла у Босну. Већ крајем августа у напуштена Пљевља ушао је Санџачки одред. Тиме је била сломљена прва аустроугарска офанзива на Србију и Црну Гору.³⁷

Црногорска санџачка војска формирана је по наредби врховне команде 28. августа 1914. године. Током септембра и октобра Санџачка војска и Дрински одред, формиран 30. августа ради успјешнијег извођења операција у југоисточној Босни, били су у снажној офанзиви према Сарајеву. У Дрински одред је ушло 11 батаљона пјешадије, двије батерије брдских топова. Одред је са Горанска кренуо преко Мратиња, Вучева и Ђурева низ Дрину на Фочу. Јединице Санџачке војске су 2. септембра сломиле отпор непријатеља и ослободиле Чајниче, да би 7. септембра избиле на Дрину. Фоча је ослобођена 8. септембра, након чега су се јединице Санџачке војске састале са Дринским одредом на Јабуци код Горажда. Ове јединице су прешле Дрину од 11. до 14. септембра низводно од Фоче и од Горажда.³⁸

Врховна команда је 16. септембра донијела одлуку да се Сан-

---

³⁷ Архив Историјског института Црне Горе, Вуле Кнежевић, Дурмиторска бригада. -Побједа српске војске на Церу релаксирала је одбрану црногорских граница, јер се аустроугарска војска повукла из Санџака, те су Пљевља била ослобођена.

³⁸ Исто.

чачка војска упути на фронт Вишеград – Рогатица и да се ту споји са Ужичком војском. Скоро половина укупног броја црногорских војника ангажована је у овим операцијама. Црногорска војска је ослободила Рогатицу 17. септембра и поставила у њој цивилну власт. Ускоро затим у Рогатицу стижу српске трупе Ужичке војске које одстрањују црногорску цивилну власт и постављају своју. На крају је некако постигнут споразум, да цивилну власт преузму Црногорци, али под контролом српске Ужичке војске.³⁹ Затим су црногорске јединице овладале Гла-синцем и долином Праче и на Романији су овладале истуреним положајима Марково Брдо и Сиљева Глава. Извиђачке јединице су 25. септембра ослободиле Пале и практично заузеле Романију прекидајући комуникацију Сарајево-Власеница. Извиднице Дурмиторске бригаде ушле су у Јахорину не наишав на противника. На Палама, које је заузела Санџачка војска, извиђачка одјелења Колашинске бригаде са-стају се са српским добровољачким комитским батаљоном артиљерије капетана Панга Радосављевића. Заузећем Пала угрожена је непосредна околина Сарајева, па зато долази до вишедневних окршаја у којима је непријатељ трпио сталне поразе. Заузимање Романије био је главни циљ, због заузимања Сарајева, па је зато српска Врховна команда тражила од црногорске Врховне команде да Санџачка војска заузме Рома-нију, на њој се добро утврди и обезбиједи позадину Ужичке војске код Сарајева. Новоформирани црногорски Дрински одред под командом Митра Мартиновића требало је да заузме планину Јахорину, ту се утврди и обезбиједи правац Сарајево – Горажде. Ово је српска Врховна команда тражила због тога, што је њена Ужичка војска држала положаје код Власенице на осјетљивом комуникационом правцу Сарајево-

³⁹ Слободна мисао, 13. јун 1937.

Соколац-Власеница, који је могао бити угрожен од Сарајева.⁴⁰

Кад су Аустријанци почетком октобра предузели офанзиву са сјевера преко Саве, а Поћорек на доњој Дрини, морала је Ужичка војска да се повлачи са Романије за Вишеград, а тако и Црногорска војска морала је да се повуче на Гласинац 7. октобра, гдје је заузела одбрамбене положаје. Ова војска је на Гласинцу од 10. до 21. октобра водила оштре борбе, а када је 21. октобра разбијено њено лијево крило, повукла се чак на десну страну Дрине. У борбама на Гласинцу Санџачка војска имала је велике губитке. Погинуло је и рањено 1270 војника, подофицира и официра. Одступањем Санџачке војске на десну обалу Дрине, морала се и Ужичка војска повући преко Дрине окривљујући за сав неуспјех Санџачку војску и њеног команданта Јанка Вукотића.⁴¹ Ово одступање довело је у тежак положај јединице српске Ужичке војске. Санџачки и Дрински одред су се повукли преко Горажданског и Фочанског моста, без гоњења непријатеља. Угрожавајући позадину аустроугарске војске код Сарајева Санџачка и Ужичка војска су олакшале посао главним србијанским снагама на Дрини. Оне су приморале непријатеља да тамо држи приковану војску од 80 батаљона више од мјесец дана, и да тако успори непријатељску офанзиву која се спремала против српске војске. Тиме је српска војска добила у времену да се припреми за борбу и побједу над непријатељем у великој Колубарској бици, почетком децембра, када је побијеђени непријатељ пребачен преко Дрине. Санџачки и Дрински одред су заједно с Ужичком војском у вријеме Колубарске битке обезбијеђивали лијеви бок и позадину српске војске.

---

⁴⁰ Слободна мисао, 9. маја 1937.

⁴¹ Милан Зеленика, *Битка на Дрини од 6. септембра до 11. новембра 1914*, Војно-историјски гласник, Београд, 1955, 43.

Из извјештаја Гласа Црногорца види се да је непријатељ са много надмоћнијом снагом нападао на Санџачку војску и Дрински одред. Сви напади су одбијени и непријатељ је претрпио огромне губитке. О жестини сукоба говори податак да је само једна батерија за два дана непрекидне борбе испалила 1780 метака. Дрински одред је разбио непријатеља између Калиновика и Фоче и он је побјегао пут Доброга Поља, оставивши као плијен један брдски брзометни топ, 9 коња, доста пушака и осталог ратног материјала.⁴²

Аустроугарски противнапад на Ужичку и Санџачку војску које су се после битке на Гласинцу повукле на десну обалу Дрине до 24. октобра показао је да црногорска војска није довољно дисциплинована и да то нарочито долази до изражаја приликом повлачења после примљеног тежег ударца. Њено нагло повлачење изазвало је многе оптужбе српске стране, па је војвода Путник чак пријетио раскидањем сваке сарадње, али је превладало гледиште да је, како се Пашић изразио једино оправдано „неговати досадашње односе с Црном Гором и појављене несугласице братски решавати“⁴³ Војвода Путник је на основу бројних реферата и својих опсервација и оцјена донио свој суд о црногорској војсци и доставио га својој влади. По томе суду: „Црногорска војска није дорасла захтијевима који се од једне добро уређене и спремне војске изискују да би могла да испуни тешку улогу у савременој борби. Она нема ни приближно потребну моралну и научну спрему, а материјално је врло рђаво снабдевена. У њој нема војничког духа ни дисциплине, два најважнија фактора за живот и опстанак војске. Старешински кадар црногорске војске изостаје у свему од оног у добро уређеној војсци. Малобројан, уз то без научне спреме, уобра-

⁴² Глас Црногорца, 56, 8. октобар 1914.

⁴³ Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд, 1984, 111.

жен без духа солидарности, подложен интригама, он не може да искаже никакав повољан утицај на војску.“ Тим околностима Путник објашњава „неправилне поступке“ црногорске војске у односу на „наш заједнички рад, а што је још горе и слабо уздање у њу за будуће операције“. Војвода Путник на крају свога реферата оптужује црногорску војску да је „кривица једино до ње што је Ужичка војска морала убрзо да напушта целокупно задобивено земљиште у Босни.“⁴⁴

Ужичка војска која се повлачила са Романије, преко Рогатице за Вишеград, након офанзиве са сјевера преко Саве и Поћорека са доње Дрине, била је под командом генерала Милоша Божиновића.

Када је прикупио војску на Гласинцу, 7. октобра, Јанко Вукотић је наредио да она заузме одбрамбене положаје. Непријатељ је већ од 6. октобра наступао у три колоне, а главни удар усмјерио је на десно крило Санџачке војске, због чега је Јанко Вукотић наредио да се то крило појача. Непријатељ је 10. октобра напао Млађ на југоисточној страни Гласиначког Поља, гдје се налазила Васојевићка бригада и Ускочки батаљон. У овој борби истакла се Љешанска чета гдје гине њен командир Никола Вукчевић. У помоћ им стиже Ровачки батаљон и непријатељ се повлачи ка Жљебовима. У исто вријеме Дрински одред је зауставио 5. октобра Трећу брдску бригаду на Добром Пољу и приморао је да се врати у Калиновик. Због ових неуспјеха аустроугарске војске, командант Балканске војске Оскар Поћорек наређује пребацивање на овај фронт 18. и 50. дивизије како би избацио Санџачку и Ужичку војску из Босне и ратне операције пренио на Дрину за обрачун са српском војском. Непријатељ отпочиње офанзиву 18. октобра, на цијелом фронту према положајима Санџачке војске, која са 13.500 војника није

---

⁴⁴ Никола П. Шкерковић, *Црна Гора за вријеме Првог свјетског рата*, Титоград, 1963, 27, 28.

могла држати тако дугачак фронт од Млађа до Доње Праче. У борбама које су почеле 18. октобра аустроугарска војска заузима Витез и Градину, а затим 21. октобра Сиљеву Главу и Марково Брдо. Долази до изненадног слома Колашинске бригаде чији командант Јово Миков Меденица наређује да се бригада повуче са положаја и да одступи према Вијенцу и даље према Прачи⁴⁵. Интервенција сердара Јанка да се бригада задржи, није помогла због тврдоглавости командира Јова Меденице који није хтио да се повуче на повољније положаје и да настави борбу са осталим бригадама. Ни настојања црногорске Врховне команде да се Санџачка војска задржи на западним положајима, јер није било непријатељског притиска, нису успјела. Дан прије тога Луковски батаљон је био укорен због држања у борби и послат на херцеговачки фронт. Сердар Јанко, због недостатка резерве и опадања морала код војске због напуштања борбе, није се усудио да поведе борбу против далеко надмоћнијег непријатеља. Пошто је непријатељ порушио све мостове на Дрини, изузев оног код Горажда, Јанко Вукотић је наредио повлачење Санџачке војске ноћу 21. октобра преко Рогатице и Праче за Горажде, а одатле на десну обалу Дрине 24. октобра.

Пошто су одбациле српске и црногорске јединице из Босне, аустроугарске трупе су предузеле офанзиву на Србију и одбациле српске војне снаге на вододјелницу Колубаре и Западне Мораве, гдје ће се од 16. новембра до 15. децембра на фронту од 200 километара одиграти највећа битка између ове двије војске. Када је Ужичка војска отпочела повлачење из рејона Вишеграда ради посједања положаја код Ужица

⁴⁵ Слободна мисао, 4. јула 1937.

- О улози Јанка Вукотића, Митра Мартиновића, побуне у Кучко-Братоношкој бригади, срамном напуштању позиције Боровац од стране Зетског батаљона, улози краља Николе, видјети: Лазар Рашовић, *Црна Гора у Европском рату*.

15. новембра, на правац Вишеград-Прибој упућена је новоформирана Лимска дивизија из састава Санџачке војске. Лимска дивизија, с командантом Милом Матановићем, формирана је са задатком да спријечи продор аустроугарске војске на правцу Вишеград – Прибој. Након тешких борби она је на крају потисла XVII брдску дивизију и затворила правац који из Ужица води у Санџак. Лимска дивизија је од 23. до 27. новембра водила свакодневне борбе на положајима око Вишеграда. Најзад 11. децембра јединице Лимске дивизије су заузеле Вишеград, а потом запосјеле десну обалу Дрине од Старог Брода до ушћа Лима, гдје су 19. децембра стављене под команду Ужичке војске.⁴⁶ У истом броју Глас Црногорца објављује телеграм честитку коју је поводом ослобођења Београда краљ Никола послао врховном команданту српске војске „Њ. Кр. Височанству наслједнику Александру: Моја војска, сва Црна Гора и Ја, усхићени смо новом сјајном побједом српског оружја код Биограда, протјеривањем заједничког нам непријатеља из њега и побједоносним уласком Твоје војске у пријестоницу Србије. Дан, у који је Биоград опет повраћен у српска њедра уз катастрофални пораз за нашег непријатеља, један је од најрадоснијих у Мојем животу. Слава Богу, који нам досуди ову велику срећу! Слава српским витезовима! Прерадостан честитам Теби и Твојој војсци овај успјех, који до тријумфа уздиже српско име.“⁴⁷ Славље на Цетињу поводом ослобођења Београда од аустроугарског окупатора описано је у Цетињском вјеснику: „Дубоко у ноћ разлијегала се пјесма кроз варош, одјекивали су узвици – није било срца, које није пливало у радости и светом заносу. Кишна поноћ и умор свели су на очи сан сретноме Цетињу, али само на кратко вријеме, јер оно сјутра треба да падне на кољена и да у

---

⁴⁶ Глас Црногорца, Цетиње, 6. децембра 1914.

⁴⁷ Исто.

топлој молитви захвали под сводовима Црнојевића Манастира Богу и светим заштитницима српскога народа“.⁴⁸

После побједи српске војске у колубарској бици, ослобођења Београда и протјеривања непријатеља из Србије, на фронтима је завладало затишје које је потрајало до октобра 1915. године. Србија ће већ у децембру 1914. прогласити своје националне циљеве: ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца.

Извори и литература:

Необјављена грађа:

- Архив Државног музеја Цетиње, Фонд, Никола I, 1914.
- Архив Историјског института Црне Горе, Вуле Кнежевић, Дурмиторска бригада
- Архив Југославије, фондови 80 (Збирка Јована Јовановића Пијона) и 83 (Сава Косановић)
- Архив САНУ
- Државни архив Црне Горе, фонд Западно школско надзорништво

Штампа:

- Глас Црногорца
- Зета
- Слободна мисао
- Цетињски вјесник

Литература:

- Војиновић Перко, Црногорска интелигенција од половине XVIII вијека до 1918. године, Никшић, 1989.

---

⁴⁸ Цетињски вјесник, 4. децембар 1914.

- Вујовић Димитрије Димо, Црногорски федералисти 1919-1929, Титоград, 1981.
- Екмечић Милорад, Ратни циљеви Србије 1914, Београд, 1990.
- Митровић Андреј, Продор на Балкан, Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908-1918, Београд, 1981.
- Митровић Андреј, Србија у Првом светском рату, Београд, 1984.
- Ракочевих Новица, Политички односи Црне Горе и Србије 1903-1918. године, Цетиње, 1981.
- Ракочевих Новица, Вријеме књаза и краља Николе 1878 – 1918. године, Београд, 2006.
- Рашовић Лазар, Црна Гора у европском рату, Сарајево, 1919.
- Стојановић Никола, Србија и југословенско уједињење, Београд, 1939.
- Тредвеј Д. Цон, Соко и Орао – Црна Гора и Аустро-Угарска 1908-1914, Подгорица, 2005.
- Шкеровић П. Никола, Црна Гора за вријеме Првог свјетског рата, Титоград, 1963.
- Шкеровић П. Никола, Црна Гора на освитку XX вијека, Београд, 1964.

Чланци, расправе:

- Батаковић Т. Душан, Сукоб војних и цивилних власти у Србији у пролеће 1914, Историјски часопис, Београд, 1982-1983.
- Божовић Миро, Црна Гора и њена војна улога од 15. јуна 1914. до капитулације, Слободна мисао, Никшић, 1937.
- Живојиновић Р. Драгољуб, Савезници (Русија, Француска, Британија) и Црна Гора у јулској кризи 1914. године, Парламентаризам у Црној Гори и историјски коријени и развој, Зборник радова, Подгорица, 1999.
- Живојиновић Р. Драгољуб, Велика Британија и Црна Гора 1914-1918.

године, Историјски записи, 1984.

- Зеленика Милан, Битка на Дрини од 6. септембра до 11. новембра 1914, Војноисторијски гласник, Београд, 1955.

- Лазић Ђ. Милан, Школске прилике и улога учитеља и наставника у Херцеговини од 1878. до 1918. године, Ћоровићеви сусрети, Билећа-Гацко, 2012.

- Петровић Ф. Милић, Аустроугарска окупаторска управа у Пљевљима у току Првог свјетског рата (1915-1918), Гласник Завичајног музеја, Пљевља, 2013.

- Ракочевић Новица, Стање на црногорско-турској граници уочи Балканског рата 1908-1912, Историски записи, Титоград, 1962.

- Ракочевић Новица, Избори за народну скупштину јануара 1914. и програм владе генерала Јанка Вукотића, Историјски записи, Титоград 1972.

- Ракочевић Новица, Односи Црне Горе и Србије 1903-1918, Историјски записи, Титоград, 1984.

- Ракочевић Новица, Војнополитичка ситуација у Црној Гори 1914. године, Мојковачка операција 1915-1916 (зборник радова), Београд, 1997.

Резиме:

Црногорско-србијанском сарадњом у 1914. години, наравно, није почела борба за стварање заједничке државе, него се практично почела завршавати. Оно што се деценијама раније припремало, па чак и онда кад се сумњало као историјски могућно, тада је почело да се материјализује и претвара у дјело. Борба Србије и Црне Горе 1914. године била је борба за обезбјеђење њене историјске судбине у будућности. Црна Гора је 6. августа 1914. објавила добровољно рат централним силама за одбрану Србије и за принцип слободе народа и поштовања међународних обавеза. Она је игнорисала обећања Беча да ће јој у случају неутралности обезбиједити територијално проширење, финансијску помоћ и гарантовање независности. На најодговорније дужности у штабу црногорске врховне команде краљ Никола је поставио српске офицере. Од самог почетка рата се показало да су Србија и Црна Гора представљале морално и политичко упориште југословенства, а тиме и право сабиралиште присталица уједињења и противника Аустро-Угарске Монархије. Године 1914. Црна Гора је солидарно са Србијом ушла у рат против Аустро-Угарске. У ратној 1914. црногорске и србијанске трупе су постигле видне резултате с обзиром да су очувале територију, а повремено заузимале противничка утврђења и значајнија мјеста.

Zarko LEKOVIC, PhD

MONTENEGRO-SERBIAN COOPERATION IN 1914

SUMARY: The Montenegrin-Serbian cooperation in 1914, of course, did not begin the struggle for the creation of a common state, but practically began to end. What was being prepared decades before, and even when it was doubted as historically possible, then began to materialize and turn into action. The struggle between Serbia and Montenegro in 1914 was a struggle to secure its historical destiny in the future. On August 6, 1914, Montenegro voluntarily declared war on the central powers for the defense of Serbia and for the principle of freedom of the people and respect for international obligations. Montenegro ignored promises that in the case of neutrality, they would provide her with territorial expansion, financial aid and a guarantee of independence. King Nikola appointed Serbian officers to the most responsible positions in the headquarters of the Montenegrin Supreme Command. From the very beginning of the war, it was shown that Serbia and Montenegro represented the moral and political stronghold of Yugoslavia, and thus a true rallying point for supporters of unification and opponents of the Monarchy. In 1914, Montenegro entered the war against Austria-Hungary in solidarity with Serbia. In the war of 1914, Montenegrin and Serbian troops achieved visible results, considering that they preserved the territory, and occasionally occupied opposing fortifications and important places.

KEYWORDS: Montenegro, Serbia, cooperation, war, weapons, crisis.